

Prof. PhDr. Marie Krčmová, CSc.

Ústav jazykovědy

Filozofická fakulta Masarykovy univerzity

Mluvenost a psanost jako slohotvorné činitele

Spoken and Written Language as Stylistic Factors

Klíčová slova: Stylistika, styl mluvených projevů, styl psaných projevů, rozdíl jazykových prostředků a jeho důvody

Anotace: Stať ukazuje, že rozdíl mezi projevy mluvenými a psanými není pouhým důsledkem kódu, v němž komunikace probíhá, ale je založen daleko hlouběji: Vychází již z procesu osvojování jazyka, který probíhá u mluvených projevů v prvním (mateřském) jazyce přirozenou cestou v kontaktu s celkem národního jazyka, zatímco produkce psaných textů se osvojuje řízeným didaktickým procesem a je primárně vázána na jazyk spisovný. Také percepce mluveného a psaného textu je odlišná nejen ve smyslu psaní - slyšení, ale i ve způsobu percepce textu a rozsahu úseků, které lze naráz vnímat a interpretovat. To vše se, někdy i ne zcela vědomě, promítá do stylu komunikátu. Proto autorka soudí, že volba kódu, rozhodování o mluvenosti nebo psanosti, není ve skutečnosti slohotvorným činitelem srovnatelným s ostatními činiteli, které na styl komunikátu působí.

Annotation: The article shows that the difference between written and spoken language is not caused just by the code in which the communication occurs, it has deeper roots: it is caused by the process of learning the language itself. While the spoken norm of the first language (the mother tongue) is learned by the natural process and in contact with the whole national language, the written norm is learned by a controlled didactic process and it is bound to the standard language. Also the perception of the written language differs from the perception of spoken language not only by the means of writing – hearing, but also in the mode of perception and the range of passages possible to perceive and interpret at once. The style of the communication is, sometimes unconsciously, influenced by all these factors. That is why the author thinks that the choice of the code, i.e. the decision whether the spoken or the written language will be used, is not really a stylistic factor comparable with other factors which influence the style of the text.

Mluvenost a psanost jako slohotvorné činitele

V souboru objektivních slohotvorných činitelů uváděných v nejrůznějších pracích o stylistice neschází nikdy upozornění, že mluvenost nebo psanost jsou pro konečnou podobu textu velmi významné, ne-li podstatné. V tomto smyslu věnuje uvedenému faktoru pozornost i M. Jelínek ve své Stylistice (1995). Připomíná přitom, že nejde o záležitost jen technickou ve smyslu konečné prezentace sdělení, ale že psaná nebo mluvená realizace má vliv už na vlastní stylizaci komunikátu. Projevuje se samozřejmě při využívání konkurenčních prostředků z obou základních kódů (jazykového a nejazykového), ale působí i na volbu prostředků z konkurenčních množin v rámci kódu jazykového: rozdíly pak jsou ve vyjádření koherence textu, v implicitnosti nebo explicitnosti sdělení, v míře a způsobu syntaktické kondenzace nebo v různé generalizaci vyjádření. Jmenovitě pak Jelínek ukazuje a vysvětluje specifika v syntaktické stavbě mluvených textů, jež vznikají díky implicitnosti sdělení (umožněné obvykle bezprostředním kontaktem s adresátem) nebo preferenci nekondenzovaných vyjádření v nich a upozorňuje na důsledky využívání prozodických prostředků řeči pro výsledné znění mluveného textu, jež jej od psaného sdělení stejného obsahu významně odlišuje (s. 708-711). Dovolíme si na tomto místě ukázat, že při stylizačních rozdílech mezi psaným a mluveným projevem nejde ani zdaleka jen o důsledek vnější formy - volby substance, do níž kódování informace probíhá, ale o rozdíly hlubší. Soustředíme se přitom na jazykovou složku komunikace a budeme sledovat komunikaci věcnou: zahrnutí pragmatiky nebo prostředků estetizujících by posunulo naše úvahy jinam, protože mluvené a psané projevy se výrazně liší možnostmi kontaktu komunikantů, jež pragmatické složky jazykového projevu reflektují, a estetizace sdělení je problémem natolik komplexním, že ji nelze v kratší studii analyzovat.

Stabilizovaná psaná podoba a (daleko méně stabilizovaná) podoba mluvená jsou u jazyků našeho kulturního okruhu samozřejmostí. Samozřejmostí se nám dnes také zdá, že jde o formy existence téhož národního jazyka, které mají společné obecnější rysy gramatické stavby i velkou část lexika: právě existence společné základny vytváří předpoklad pro vzájemnou prostupnost vyjadřovacích prostředků, pro možnost volby mezi nimi, a v konečném důsledku i pro možnost výsledný výběr a uspořádání porovnávat.

Období, kdy se psané projevy produkované týměž společenstvím uskutečňovaly zcela nebo většinou jiným jazykem než projevy mluvené, patří zdánlivě už dávné minulosti. V některých speciálních typech komunikace, např. u oborů s velkou mezinárodní spoluprací, však podobné rozvržení trvá a dokonce se i rozvíjí (formulace vědeckých informací ve světovém jazyku, sekundární vědecké a odborné texty nutně vytvářené v angličtině pro potřeby mezinárodních databází apod.). S rozvojem mobility lidí a díky rozvoji technických prostředků komunikace tato situace přechází i do projevů mluvených, a to jak ve formě komunikace na vědeckých kongresech, tak i při komunikaci pracovní. Zatím jde o menšinu

vzniklých jazykových projevů a je jen doufat, že nepřeváží: bylo by to na škodu rozvoji národního jazyka, který by ztrácel jednu, a to pro kultivaci kulturního standardu podstatnou oblast využití. Nás však bude zajímat situace zatím běžná, totiž produkce psaných a mluvených projevů u příslušníků téhož národa, tvořených týmž národním jazykem. Mluvenost nebo psanost pak může být jedním z objektivních vodítek, podle něhož se při výběru a uspořádávání jazykových prostředků, tedy při stylizaci, vědomě nebo neuvědoměle řídíme.

Konfrontujeme-li styl mluvených a psaných projevů, mlčky předpokládáme, že zde existuje podobně jako u jiných objektivních slohotvorných činitelů možnost jejich hodnocení ze strany produktora textu, tj. jistá mez rozhodování, do jaké míry se danému činiteli přizpůsobí nebo ne. U jiných objektivních slohotvorných činitelů subjektivní vnímání možné je, např. o tom, zda bude určitý text pokládat za více nebo méně oficiální, rozhoduje nepochybně autor sám, a to i za cenu mylného hodnocení, a tedy i nevhodné stylizace textu. Mluvenost nebo psanost jsou naopak jednoznačné, nemohou mít "míru". Zdánlivě sice existují primárně psané, ve skutečnosti však zvukově realizované projevy, jsou dokonce základní pro obsahově významnou komunikaci (projevy předčítané), u nich však jsou typické rysy mluvenosti jen naznačeny, sama forma je vědomně připravena včetně způsobu přednesu a skutečně svobodná volba mezi výrazovými prostředky není možná; podobně existují i psané texty ryze soukromé a nepřipravené, v obou případech jde však v souboru textů realizovaných písemně nebo zvukově o okrajové typy.

Část rysů odlišujících psané a mluvené projevy samozřejmě vyplývá z formy, nikoli však z pouhé existence zvuku proti grafému: je založena na tom, že mluvený projev je ve své podstatě kontinuální a v jednotlivém výpovědním úseku jsou jednotky (slabiky, slova) zvukově spojeny natolik, že plynule přecházejí jedna v druhou, zatímco psaná forma je (bez ohledu na to, zda se užívá písmo ideografické nebo fonografické) diskontinuitní: převedení členění psaného textu do zvuku, např. osamostatňování slov v mluveném projevu, je nápadným signálem vyumělkovanosti a neosobnosti sdělení a úspěch komunikace narušuje. Jak víme, je i signálem nadřazenosti mluvčího k adresátovi, neboť takového členění se užívá v promluvě k lidem, u nichž předpokládáme menší znalost jazyka nebo omezenou chápavost. Naopak nečleněný signál psaný by byl takřka nesrozumitelný a přijetí sdělení by jednoznačně vadil.

Do jisté míry opačná je situace při percepci: V psaném projevu se text na počátku osvojování čtení přijímá jako diskontinuitní a jednotky, v tomto případě písmena, se postupně seřazují do slabik a slov; po získání určité zkušenosti je však možno naráz vnímat a interpretovat celky, nejen slova a sousloví, ale při zběžném čtení i celé odstavce a kratší texty, a ukládat (někdy ne zcela přesnou) informaci přímo do vědomí, tj. vlastně ji už pro percepci nečlenit. To umožňuje vytvářet psaný text kumulující informace do složitě

strukturovaných výpovědí a výpovědních celků, kde není počet znaků předem omezen. (Až nejnovější doba zrodila žánr zpráv SMS, kde počet znaků omezen je, jde však zatím jen o specifický okrajový žánr, zatím z lingvistického hlediska minimálně sledovaný; proto od nich odhlížíme.) Autor tedy volí konečnou formulaci podle cíle komunikace a svého komunikačního záměru, ale možnosti příjemce bere v úvahu jen okrajově, neboť oprávněně předpokládá, že v případě závažného komunikátu lze číst opakovaně a příjemce si text může strukturovat také sám zvýrazňováním myšlenek nebo shrnout si ho do výpisků a ty si ještě ověřit.

Při vnímání mluveného projevu je to jiné: musí odeznít určitý úsek, který je jako sled zvuků uložen do krátkodobé paměti, a porozumění je možné až u tohoto celku, který není totožný se slovem, ale až s výpovědním úsekem; obvyklá délka výpovědního úseku spontánní řeči, která se pohybuje kolem 7 slabik (Palková 1995, s. 288-298, Krčmová 2000) odpovídá zřejmě možnostem takového vnímání. Podřizuje se jim intuitivně mluvčí spontánního projevu, který podle toho člení i informaci (promluvový úsek je sice jednotkou zvukovou, ale je v optimálním případě i jednotkou obsahovou), a to nikoli ve shodě s předpokládanou "správnou" syntaktickou stavbou řeči a intelektuálním slovosledem. Hranice úseků pak nejsou - na rozdíl od laické představy - vymezeny pauzou a ani nejsou dány slovním přízvukem, ale signalizuje je celý komplex relativních změn zvuku řeči. Díky členění na úseky vzniká jistý ne zcela pravidelný rytmus mluvené řeči, který ovšem není ve své podstatě jevem estetizující, ale především podmínkou přijetí informace. Zdánlivě se jedná o možnosti kapacity výdechového proudu, na němž modulace a artikulace probíhá, ve skutečnosti však samo spoléhání na dobrý výdech nebo rychlost artikulace, které by umožnilo rozhojnit počet slabik úseku nebo do (předpokládaného) časového úseku vložit více slabik, je už na závalu srozumitelnosti, a zejména pochopení myšlenky. Míra obvyklé délky úseku je součástí osvojené normy zvukové komunikace, o níž bude řeč dále.

Proces produkce mluveného i psaného textu lze ovládnout, je-li však cílem úspěšná komunikace ve smyslu dosažení komunikačního záměru, musíme se obracet na i přípravu příjemce. U psaného textu jsme svědky ovlivňování percepce už na úrovni elementárního čtení (přechod od hláskování k četbě slov a plynulému čtení) a je i v dospělosti ovlivnitelné metodami nácviku "rychločtení", před několika lety velmi populárního. Při tvorbě psaného textu, který může být bez větší újmy na obsahu čten i zběžně (např. publicistický text), s percepcí počítá už kompozice projevu: schéma pyramidy, kde na počátku je základní informace, která je dále upřesňována a rozvíjena, je pro novinové články typické. Naopak "obrácená pyramida", typická pro zpravodajství mluvené, kde je nejzávažnější informace na konci (nebo je na konci opakována), vychází ze schématu přirozené percepce mluvené řeči. Tak se rozdíl obou kódů přesunuje z rozdílu povrchového do rozdílu ve stavbě kompoziční, která je (po invenci) primárním aktem při tvorbě jakéhokoli rozsáhlejšího sdělení.

V mluveném projevu není výchova příjemce v tomto směru v dospělosti dobře možná, naopak existují vždy výpadky vnímání (např. chvilkovou únavou), takže zabezpečit porozumění musí produktor textu sám: ve spontánní textu intuitivně, při předčítání dobrým frázováním, které se ani zdaleka neřídí pouhou interpunkcí. Je otázka, zda to skutečně učiní: představa o správném čtení bývá zjednodušena na artikulaci a přízvukování, eventuálně na samostatné vyslovování jednotlivých slov a bohaté pauzy - profesionální mluvčí, jakými jsou např. redaktor rozhlasu či televize, však vícekrát uvedli, že text si musí upravit, aby jim "šel do úst": je ovšem otázka, zda tím myslí i to, aby ho mohl posluchač přijmout, a zda na tom mají skutečně zájem. Popření elementární zákonitosti percepce mluveného projevu je totiž i prostředkem, jak informaci sice přednést, ale ve skutečnosti zatajit.

Další podstatný rozdíl mezi psanou a mluvenou podobou téhož jazyka je v procesu jejich osvojování. Jde dokonce o situaci rozdílnou u mateřského (prvního) jazyka a jazyka cizího (druhého), základem pro užívání jazyka je však vždy jazyk mateřský, a proto soustředíme pozornost jen na něj:

Východiskem empirického poznání mateřského jazyka a pozadím pro všechny komunikáty v něm tvořené je forma mluvená. Osvojujeme si ji vždy přirozenou cestou, tj. díky bezprostřednímu kontaktu s mluvčím(i), které od narození (a snad - pokud jde o melodii řeči - i v prenatálním stadiu) vnímáme a postupně stále dokonaleji imitujeme. Tento proces je charakterizován postupným narůstáním komunikačních potřeb, jimž adekvátně se rozvíjejí i komunikační schopnosti. Dítě si přitom osvojuje jazyk v té podobě, která je mu nabízena, tj. velmi pravděpodobně jazyk nikoli záměrně spisovný, zato však emotivně bohatý a silně kontaktní. Osvojení mluvené řeči přitom v normálním případě probíhá v atmosféře důvěry a tak, že je oceňován každý pokrok, přijímán každý komunikát, dosahuje se komunikačního úspěchu. V době prvotního zvládnutí mateřštiny se vytvářejí i výslovnostní návyky, formuje se atrikulační báze, jejíž regionální zabarvení je možno překonat je díky dlouhodobému úsilí; málokterý mluvčí je podstupuje. Učení mateřskému jazyku probíhá se shodě se specifiky mluvené řeči, tj. formou nápodoby kontinuálních řetězců výpovědí; je sice pravděpodobné, že se dítěti nepředkládají jako vzor složité výpovědní celky - ostatně to ani není vzhledem k okruhu témat a komunikačních potřeb dítěte potřebné - ale i to jsou výpovědi v dané situaci úplné, tj. děti napodobují ve skutečnosti celé texty. Zároveň, jak jsme připomněli jinde (Krčmová 1994b), se tak utváří nejen určitý model výslovnosti a tvarosloví nebo jistá, postupně narůstající zásoba pojmenování, ale i model adekvátních textů, který se bude v dospělosti podle potřeb rozvíjet. Postupné empirické poznávání jiných textů včetně předčítaných textů literárních tento okruh rozšiřuje, nikdy však není prezentován jako uzavřený, tj. - kromě výrazů a šířeji komunikátů eticky a společensky nepřijatelných - není dítě za užití jazykových prostředků káráno. Nevysloveným cílem je tu bezprostřední

komunikační úspěšnost, nikoli nespécifikovaná a nespécifikovatelná "dokonalost". S procesem osvojování mateřského jazyka souvisí i to, že základ mluvených projevů tkví v jazykových prostředcích užívaných v běžné komunikační sféře, tj. v některém ze substandardních útvarů národního jazyka nebo i jejich směsici.

Hodnocení správnosti vyjádření ve smyslu vědomého dodržování určitých jazykových norem se dostavuje až později, v době, kdy je podstatná část procesu osvojení mateřštiny ukončena. Teprve škola bude upozorňovat na chyby, kterých se (stále ještě mladý a tvárný) mluvčí dopouští proti spisovnému jazyku, nebo bude naopak přeceňovat schopnost pohotově komunikovat natolik, že otázku spisovnosti v mluveném projevu odsune na vedlejší kolej. Oba přístupy mohou mít jen jediný výsledek: malou připravenost ke kultivované mluvené komunikaci v situacích, kdy se ve veřejném projevu očekává: buď obava z "chyby" mluvčího svazuje, nebo nevědomí o zvukovém obrazu veřejné komunikace vede k vyjádřením, která nejsou pro vnímatele přijatelná, jsou pro něj volbou jazykových prostředků znevažující atd. Upozorňování na nutnost zachovávat ve veřejné komunikaci i při mluvení jistou nadindividuální normu je totiž i výchovou k zodpovědnosti za sdělení.

Psaný projev je v mateřském i jakémkoli druhém jazyce osvojován řízeným procesem. Tak jako osvojení mluvené podoby jazyka má dimenzi vnímání a samostatné produkce, i ve vztahu k psanému textu jde jak o čtení (a porozumění čtenému), tak o vytvoření schopnosti produkovat psané texty. To už je obtížnější, potřebuje delší dobu nácvičku a není volnou cestou pokusů, ale procesem pevně řízeným. Je tu standardizován i sám tvar písmen, teprve dodatečně si pisatel vytváří osobní rukopis, je standardizována forma (dětských) psaných komunikátů a individuuum se prosazuje až na tomto základě. Nezáměrně vzniká také ve vztahu k již osvojené mluvené podobě jazyka iluze, že se píše "co se říká", teprve tady dochází k vědomému členění kontinua řeči na jednotky obdařené vlastním písmenem, což nejsou ani zdaleka hlásky, které by bylo možno vyčlenit z kontinua zvuku. Pro mluvený projev není takové členění nutné, opravdu je potřeba až pro hláskové písmo a fonologický princip českého psaní, pro mluvenou realizaci není nutné ani členění na slabiky, i když je snazší je provést (proto se zjednodušeně říká, že slabičný sklad řeči je vrozený), a vlastně ani na slova, protože po slovech - pokud se nestanou samostatnou výpovědí - se komunikace prostě neděje. Toto jsou ale jen o vnějškové jevy, které se do stylizace textu promítat nemusejí.

V procesu tvorba psaného textu je však přítomno i něco, co z vědomého osvojení psaní vyrůstá, totiž uvědomělost a záměrnost stylizace, která navíc probíhá (vinou možné rychlosti psaní) pomaleji. Patří k tomu i mnohokrát připomínaná možnost následné korekce napsaného - celkově text tedy není až na výjimky spontánní. Většina mluvených textů je však spontánní a stylizace je pak méně uvědomovaná, sama spontánnost se dokonce jeví pro výslednou stylizaci textu jako významnější než pouhá mluvená forma (Krčmová 1995).

Nedomníváme se však na rozdíl od starého pojetí stylu, že není-li tu přítomen jasně uvědomovaný záměr, nebude mít spontánní text žádný styl. Kdyby tomu tak bylo, zúžil by se okruh textů vznikajících v daném jazyce, jazyku by byla upírána jedna ze základních funkcí, funkce běžně sdělovací, a navíc by bylo obtížné se vyrovnat se stylizací (ve smyslu imitace) spontánnosti, který je dnes v některých žánrech veřejných mluvených textů běžná.

Řízený proces osvojování psaného projevu má však i další dimenzi: Děje se výlučně ve vztahu ke spisovnému jazyku, porušení jeho kodifikace je nežádoucí a v některých případech je dokonce trestáno jako chyba. Spisovnou normu do této doby nemuselo dítě aktivně ovládat, i když pasivně ji jistě vnímalo a rozumělo jí: určitě ji však nehodnotilo ve smyslu správnosti, tento postoj získává až ve školním věku a výsledek pak formuje jeho hodnocení vyjadřovacích prostředků po celý život; ne každý se totiž, jak víme, smiřuje s vývojem spisovného jazyka obvyklého v psaných textech, i když v mluvených mu díky kontinuitě sdělení a jeho odplývání s časem mnohé "chyby" uniknou, zvláště "chyby" vlastní. Vazba psanosti se spisovností je také vazbou na texty v psané formě uložené, bezprostřední komunikační úspěšnost ustupuje do pozadí a do popředí se dostává zvládnutí čtení jako cesta k osvojení obrovského množství poznatků a psaní jako cesty, jíž lze komunikovat v "neběžných" situacích. Bezprostřední komunikační cíl stimulující osvojení mluvené řeči tak vystřídá cíl intelektuálně závažnější, z hlediska života člověka však dosti specifický: i když psát umí u nás snad každý, tvůrcem psaných textů je jen část populace. Přitom to byl po staletí pouze psaný text, který umožnil pokrýt celonárodní komunikační sféru, zatímco mluvený projev zůstával nanejvýš lokální.

Hodnocení stylu mluvených textů však vychází tradičně z představy o jazyce vyrůstající z norem textů psaných, hodnotí se podle zákonitostí popsaných gramatikami, které až do nedávna nemohly analyzovat nic jiného než normy psaných textů, a navíc textů veřejných: živá komunikace mluvená se tak nazírala z nedostatku jiné možnosti prizmatem vědomě užívaného a preskribovaným pravidlům podrobeného institucionálně osvojeného spisovného jazyka a bylo pak možno mluvit o neúplné větě, anakolutu apod. nikoli jako o jevech přirozeně existujících, ale jako o "chybách". Opět se tak vrací pojem chyby, který je sice měřítkem nesprávným, ale vědomí jazyka značně ovlivňuje. Při lingvistické analýze samozřejmě sledujeme rozdíly bez předem jasného hodnocení, těžko se však pohledu od psaného k mluvenému textu zbavujeme.

Rozdíl mezi stylem mluvených a psaných projevů je dán také jejich primárním určením pro odlišné komunikační sféry. Mluvený projev patří sféře soukromé, lokální, maximálně regionální, a i když je pomocí média šířen celonárodně, většinou si jazykově kontaktní rysy uchovává, zatímco psaný je vždy (potenciálně) celonárodní, omezeně kontaktní a nadgenerační.

S tím souvisí i existence a charakter normy ve smyslu jazykovém a komunikačním: mluvený projev je utvářen normou, často jen lokální, dokonce normou, která je vymežitelná jen negativně (ten či onen soubor jazykových prostředků do dané normy nepatří), zatímco v pozadí psaných projevů je vždy stabilizovanější norma posílená alespoň v nižších jazykových rovinách kodifikací. Význam kodifikace proniká od psaných projevů spisovných i do psaných textů záměrně nespisovných: i v nich pisatel v zásadě sleduje zákonitosti psaného jazyka, jen ojediněle zcela ruší mezery mezi slovy, obvykle píše souhláskové skupiny bez ohledu na znělostní změny nebo elize, udržuje v psaní velmi často rozdíl *y-i* nebo rozdíl kvantit, a to i tam, kde vlastně spisovný pravopis příliš dobře neovládá (Krčmová - v tisku) a vědomě chce psát tak, jak se mluví. Jako by automatismus psaní bránil psát zcela podle zvuku řeči, jakoby chyběla schopnost rozčleňovat skutečné kontinuum na diskrétní jednotky, které je pro psaný jazyk nutné.

Také další odlišnosti v jazykových normách textů mluvených a psaných vznikají z jejich spojení s komunikační situací: většinou místní charakter mluveného komunikačního s bezprostředním kontaktem komunikantů utváří soubor jazykových prostředků v nichž užívaných jako regionálně a sociálně diferencovaných, bez doložené minulosti, ale zato otevřených všem procesům inovace. Díky této diferenciaci, v níž těžko můžeme uvažovat o hierarchizaci jednotlivých prostředků, neboť komunikaci vyhovují všechny, jsou kvality jazykové kvality projevu méně uvědomovány a, jak jsme již připomněli, je k nim adresát velmi tolerantní. Snad jen náhodný vnímatel, ev. vnímatel v iluzorní komunikační situaci mediální, tedy vlastně adresát jen virtuální, může sledovat neobvyklost některých vazeb a oprávněně/neoprávněně je kritizovat. Zásoba výrazových prostředků mluvených projevů je tak nekonečná a jejich otevřenost jakýmkoli inovacím nesmírná. Právě v mluvených projevech probíhá proces jazykových změn, které psané texty zachytí jen náhodně a až v době jejich ustálení, tedy nikoli jako skutečný proces vývoje s jeho možnými slepými uličkami. Psaný text je naproti tomu vždy stabilizovanější, mezigenerační a inovace do něho pronikají omezeně, dnes nejčastěji prostřednictvím některých žánrů publicistických nebo uměleckých. Spíše jsme svědky toho, že pokud pisatel na výsledku záleží, uchyluje se k výrazovým prostředkům se zárukou, tj. knižnějším, než je nezbytné. Je tedy soubor výrazových prostředků psaných textů také široký, ale jiným způsobem než u mluvených: nelze tvrdit, že jedna ze "šíř" je vhodnější než druhá, naopak je pozitivem moderně vedené péče o jazykovou kulturu, že obě cesty bere v úvahu a nestaví se k nim odmítavě. A to i za cenu rozchodu s dávnou tradicí.

Pokusili jsme se ukázat, do jaké míry je opozice psanosti a mluvenosti specifickým typem slohotvorného činitele, z čeho rozdíl vyrůstá a jaké má důsledky. Naše úvahy mohou jít ještě dál: k potřebě promýšlet hierarchii objektivních slohotvorných činitelů, protože samo

kritérium funkce projevu uplatňované v české a širěji slovanské lingvistice je velmi obecné a není s to vlastnosti textů náležejících k jednotlivým obecným stylovým oblastem vysvětlit. Kromě toho je stále důležitější přehodnotit rysy jazykového stylu připisované jednotlivým stylovým oblastem: byly odvozeny od psaných textů a pro mluvené texty téže funkce vyhovují jen málo. Dnes je již možno to udělat, protože materiál ze spontánně mluvených textů je dostupný analýze. Uvidíme, do jaké míry to naše starší chápání změní.

Literatura

- ?In Gajda, S., a Balowski, M. (Eds.) *Stylistyczne konfrontacje*. UO: Opole, s. 33-38.
- ČECHOVÁ, M. aj. (2003) *Současná česká stylistika*. ISV: Praha.
- Jelínek, M. Stylistika. In *Příruční mluvnice češtiny*. NLN: Praha, s. 708-782.
- Krčmová, M. (1994) Stylové normy a jejich místo ve stylistické teorii a stylizační praxi.
- Krčmová, M. (1994b) Ke kořenům vytváření komunikačních kompetencí. In: Gajda, S., a Nocoň, J. (Eds.) *Kształcenie porozumiewania się*. UO: Opole, s. 29-35.
- Krčmová, M. (1995) K pramenům specifika mluveného projevu (Mluvenost, či spontánnost?). In Davidová, D. (Ed.): *K diferenciaci současného mluveného jazyka*. OU: Ostrava, s. 26-32.
- Krčmová, M. (2000) Zvuková stavba textů. In Kol., *Tváře češtiny*. OU: Ostrava, s. 119-138.
- Krčmová, M. (V tisku.) *Psaná podoba sociolektu*.
- Palková, Z. (1997) *Fonetika a fonologie češtiny s obecným úvodem do problematiky oboru*. UK: Praha.

Bibliografický údaj: KRČMOVÁ, M. *Mluvenost a psanost jako slohotvorné činitele*. Sborník prací Filozoficko-přírodovědecké fakulty Slezské univerzity v Opavě : Řada jazykovědná D3, ročník 2003, s. 29-35.